

ANTROJI DALIS

MOKSLAS, MENAS, LITERATŪRA

D R A U G A S

Saturday supplement

1989 m. kovo mėn. 4 d. / March 4, 1989

Nr. 44(9)

KERTINĖ PARAŠTĖ

Sniečkaus vaidmuo pokario metais

Pokario metai Lietuvoje buvo itin sudėtingi ir sunkūs. Vyko Lietuvos partizanų kova su okupantu, siautėjo saugumas, dešimtys tūkstančių žmonių buvo suimti, ištremti į Sovietų Sąjungos gilumą, tūkstančiai jų žuvo Lietuvos miškuose ir kalėjimuose. Lietuva buvo tiek nuniokota, kad 1959 metais Lietuvos gyventojų buvo mažiau negu 1939 metais. Daug žmonių, ypač Lietuvos žydų, žuvo vokiečių okupacijos metais. Tačiau daugiausia žmonių nukentėjo nuo komunistų. Tragiškiausiais pokario metais Lietuvos kompartijai vadovavo Antanas Sniečkus, vadinamasis Lietuvos šeimininkas. Kadaise dėl jo istorinio vaidmens buvo dvi visiškai skirtingos nuomonės. Daugelis išėmė jį laikė didžiausiu išdaviku ir nusikaltėliu, atsakingu už tūkstančių nekaltų žmonių kraują. Juk Sniečkus buvo pirmasis sekretorius, pakankamai uoliai vykdė Maskvos nurodymus, kad galėjo išlikti savo pozicijoje, nepateko į Stalino nemalonę. Šia arba panašią nuomonę palaiko ne vien išėmė. Profesorius Varnauskas yra teigęs, kad Antanas Sniečkus buvo aktyvus stalinizmo politikos vykdytojas. Šitoks Sniečkui taikomas priekaištas nėra be pagrindo. Juk pats Sniečkus ir kiti komunistų vadovai labai pikti puolė vokiečių okupacijos metų generalinius tarėjus, vadino juos išdavikais ir nusikaltėliais, nors ne jie, o naciai vykdė gyventojų represijas.

Jei vieni kaltino Sniečką ir manė, kad jis turėjo sulaukti generolo Kubiliūno likimo (pokario metais Kubiliūnas buvo Vokietijoje pagrobtas, nuvežtas į Sovietų Sąjungą ir nuteistas mirties), kiti, ypač komunistai, laiko Sniečką dideliu didvyriu, kuris viską puikiai tvarkė. Ši teorija buvo itin paplitusi, kol dar nebuvo galima atvirai rašyti ir kalbėti apie Stalino nusikaltimus, kai partijos istorija dar buvo vaizduojama kaip pergalingos ir visai organizacijos žygis į vis naujus laimėjimus ir geroves pakopas. Šių mitų jau atsisakoma, bet Sniečką teisinanti teorija tebėra gajė. Esą Sniečkus itin sudėtingomis sąlygomis daug gero padarė. Jis turėjo daugelį Stalino įsakymų vykdyti, bet

kiek galėjęs padėjo atskirti žmonėms ir mėgino kiek riboti Maskvos savavaliavimą.

Žmogus sudėtinga būtybė. Ją normaliai grumiasi gėrio ir blogio pradai. Pilkos, o ne juodos ar baltos spalvos geriausiai tinka jo vaizdavimui. Jis sunkiai įvertinti žmogų, kuris eina atsakingas valstybines pareigas, nes dažnai jis verčiamas daryti sprendimus, kurių kiti gali išvengti ir dėl kurių kiti žmonės gali nukentėti. Tačiau reikia nuoseklumo. Jeigu tvirtinama, kad Sniečkus nekaltas dėl pokario metų teroro, nes jis turėjo vykdyti Maskvos nurodymus, tai jį labiau reikėtų išieškoti didžiają daugumą vokiečių okupacijos metų pareigūnų, kurie netgi priešinosi Berlyno ir vietos nacių diktatui. Jeigu Stalinui ir Maskvai priskiriama kone visa atsakomybė už nusikaltimus, tai sunku Sniečkui ir kompartijai skirti laurus dėl teigiamų poslinkių. Ir čia reikėtų ieškoti Maskvos rankos.

Istorikams dar ilgai užtruks, kol jie galės įvertinti Sniečkaus vaidmenį, nustatyti, už kokius veiksmus jam priskirtina atsakomybė, kuriais atvejais jis turėjo didesnę veikimo galią ir kaip ją panaudojo. Reikės iširti daug atskirų epizodų, atsijoti tikrovę nuo mitų. Sausio 10 dieną *Valsėčių laikraštis* išspausdino pluoštą atsiminimų apie Sniečką. Šakių rajono Lenino kolūkio pirmininkas Kostas Glikas rašo, jog Sniečkus pasakojo, kaip vieną naktį 1949 metais saugumo ministro pavaduotojas Sinicinas paskambino jam iš Maskvos, pranešdamas, kad Vilniuje parengti ešalonai naujiems išvežimams. Esą Sniečkus paskambinęs Stalinui, kuris tarė: Tu šeimininkas, daryk kaip žinai. Šį kartą buvo išgelbėta tūkstančiai žmonių, rašo Glikas. Toks yra pasakojimas, bet ar jis nušviečia tikrąją padėtį? Juk pats Sniečkus Glikui papasakojo šį incidentą, o koks žmogus nesididžiuotų savo žmoniškumu? Svarbu būtų žinoti, kokių laikų Sniečkus pranešė apie savo žygį. Ar kai jau buvo atsisakyta legendų apie Staliną ir visi skubėjo atsiriboti nuo jo nusikaltimų, ar kai tironas dar buvo gyvas? Glikas nenurodo konkretes datos, kada šie žmonės buvo išgelbėti. Neaišku,

Dvasinis žmogaus siluetas šių dienų literatūroje

VACYS KAVALIŪNAS

Dainuoti — tai būti...
Rainer Maria Rilke
(Sonette an Orpheus)

Visa yra viena. Ir visa — dangus ir žemė, rytas ir vakaras, šviesa ir tamsa, mintis ir žodis — susisiečia. Nėra nei dangų siekiančių užvarų, skiriančių istoriją nuo literatūros, kuri, Roger Garaudy žodžiais, yra žmogaus buvimo forma pasaulyje: „une forme de la présence de l'homme au monde“. Ir žmogus — ir literatūros, ir istorijos personažas — eina banguodamas erdvės ir laiko plotais, susitikdamas su išorine aplinka — gimtosios žemės peizažu ir atsiskleidžiamas savo sielos virpesiais ir gelmėmis. Ar jis banguojančiuose ir nuolat kintančiuose savo žemės keliuose ir jo kryžkelėse keičiasi ir dvasine savo konstrukcija, psichologijos nenustatyta. Tačiau estetinės-grožinės realybės plotmėje, literatūroje, jo veido siluetas atsiskleidžia skirtingai — įgyja giliai įsirusius gyvenamojo laikotarpio dvasinius ženklus.

R.-M. Albers savo knygoje *Le bilan littéraire du xx-e siècle* (Dvidešimtojo šimtmečio literatūros balansas) teigia, kad mūsų dienų literatūroje išsilaikė patys giliai — egzistencialiniai žmogaus gyvenimo momentai: laisvės, atsakingumo, gyvenimo prasmės, metafizinės vienetės, mirties ir amžinybės ar amžinos nebūties bedugnės tam, kuris savo dvasia tėra susijęs tik su medžiaginiu pasauliu, kuriame visa čia prasideda, ir visa čia ir baigiasi. Ir šie egzistencialiniai žmogaus gyvenimo klausimai, labai dažnai nerandantys atsakymo, giliu rūpestiu yra įsirusę į šių dienų literatūros ir visų jos žanrų — romano, lyrikos ir dramos — personažo veidą. Jie įsirusę subjektyvioje ir objektyvioje plotmėje. Subjektyvioje, pareinančioje nuo žmogaus situacijos pasaulyje egzistencinė, likimine prasme. Nuo jo *Dasein*, vokiečių filosofo Heideggerio terminu, vartojamu ir egzistencialistinės psichologijos, ir savo

prasme liečiančiu ne tik viena kurį nors žmogaus psichinį momentą, pvz., Freud'o ego ar Jungo *anima*, bet visa jo egzistencija pačia giliaja prasme.

O šis žmogaus situacija pasaulyje egzistencinė prasme, Jacques Maritain *La Philosophie morale* (Moralinė filosofija) teigimu, nėra laiminga. Čia nemirtinga žmogaus siela, sako jis, yra substanciskai sujungta su kūnu ir palikta gamtos pasaulyje, kur visa baigiasi mirtimi. Ir šia — tarsi Goethes Fausto dviejų sielų vienoje krūtinėje — drama yra paženklintas visas žmogaus žemės kelias, vingiuojantis šviesos ir tamsos bangose. Šią žmogaus gyvenimo kelio dramą pagilina ir objektyviu istorinio momento, su kuriuo intymiai susijęs ir literatūrinis personažas, nors jis kitokios prigimties, ir ontologine prasme skiriasi nuo istorinio personažo — jis yra kitos kategorijos.

O mūsų istorinis laikotarpis, kuris savo dvasia yra susiliejęs su literatūrinio personažo kelio žingsniais ir kuris giliu rūpestiu atsispindi jo veide, nėra nei šviesus, nei optimistiškai nu-teikiantis. Tai gūdžių dvasinių sutemų laikotarpis, kuris atsiskleidžia ir kai kurių istorikų ir filosofų — Spengler, Toynbee, Maritain — istoriosofiniuose veikaluose ir jų pasaulio vizijoje. Ir visi jie — Spengler savo *Der Untergang des Abendlandes* (Vakarų pasaulio saulėlydis), Toynbee *A Study of History* (Istorijos studija) ir Maritain *Le Crépuscule de la Civilisation* (Civilizacijos sutemos), atskleiddami šių dienų pasaulio veidą ir sielą ir pabrėždami disharmoniją tarp dvasinės kultūros ir civilizacijos, akcentuoja ir metafizinį istorinio žmogaus kelio principą.

Maritainas nurodo ir konkrečius mūsų gyvenamojo laikotarpio momentus, aptemdytus žydrą dangaus skliautą ir žydrą žmogaus žemės kelius. O tai — antikrikščioniškas ir egzistencialistinis su ateizmu

Salvador Dali

Sv. Jono nuo Kryžiaus Kristus, 1951
Aliejus ant drobės, 205 x 116
Glasgow meno galerija, Škotija

komunizmas ir rasizmas, kuris taip pat egzistencialistai susijęs su demonišku pseudoteizmu, „pseudoteisme démoniaque“. Tačiau Maritaino pasaulio vizija nėra pesimistiška. Kaip gamtoje, taip ir istorijoje, sako jis, po vakaro sutemų ir po nakties pasirodo ir pirmieji rytmečio pragiedruliai. Ir žmogus pagaliau atras kelią į Dievą, ir meilė ir šventumas

transfigūruos jo situacija, ver-gus paversdama Dievo vaikais. Nėra pesimistiška ir Toynbee istorinė žmogaus kelio vizija, kurioje galų gale atsiskleidžia Dievo karalystė. Ir žmogus — tai teigia jis savo *Istorijos studijoje*, kalbėdamas apie schizmą sieloje — trokšta būti harmonijoje su žmonija, su visata ir su Dievu, ir peržengia žemės kelio ribas.

(Nukelta į 2 psl.)

Šiame numeryje:

Antanas Sniečkus — išdavikas ar didvyris? • Žmogus mūsų laikų literatūroje • Salvador Dali • Lietuvos dramaturgija • Lidijos Šimkutės eilėraščiai • Musulmonų kova prieš „Šėtoniškąsias eiles“ • Trys artėjantys koncertai • Nuomonės ir pastabos

ar visi ešalonai išvyko tušti, ar tik dalis jų. Reikia pabrėžti, kad 1949 metais įvyko dvi didelės tremimų bangos — kovo ir birželio mėnesiais. Net tarybiniai istorikai pažymi, kad tais metais buvo išvežta beveik trisdešimt tūkstančiai žmonių. Ar Sniečkus neva išgelbėjęs dalį žmonių, kurie turėjo būti išvežti per šiuos du tremimus, ar buvo rengiamas ir trečias? Pasak to meto partizanų pranešimų, tremimai buvo kruopščiai rengiami iš anksto, nors nebuvo galima

numatyti konkrečios išvežimo datos. Tad sunku įsivaizduoti, kad Sniečkus nebūtų sužinojęs apie parengiamuosius darbus, ypač dėl to, kad vietos, ne Maskvos pareigūnai nusprendavo ką vežti ir ko nevežti. Net ir visagalis saugumas nežinojo, kurie Džūkijos ūkininkai buvo laikomi liaudies priešiniais. Tad čia tik dalis abejonių dėl Gliko pasakojimo. Kaip žinia, 1949 metų tremimai nebuvo nei pirmieji, nei didžiausi. 1949 metų gegužės mėnesį buvo išvežta bent 40,000 žmonių, gal net daugiau. Šie žmonės buvo kaltinami esantys buožėmis. Tuo metu oficialiuose buožių sąrašuose niekada nebuvo daugiau kaip dešimt tūkstančių ūkių, ir tad per 1948 metų tremimus visi arba bent didžioji dauguma „buožių“ turėjo būti išvežti. Su šiais duomenimis turėjo būti susipažinęs Sniečkus ir turėjo priėti išvada, kad jau susidorota su vadinamaisiais buožėmis. Tačiau pirmajame Lietuvos kolūkiečių suvažiavime, kuris įvyko Vilniuje gruodžio

21-23 dienomis, valdžia samoningai skatino klasių nesant-taiką, itin įnirtingai pūsdama buožes. Sniečkus tada kalbėjo, kad buožės yra pagrindinis kolektyvinių ūkių priešas, taigi nesutaukiamas Tarybų valdžios priešas, ragino nepriimti buožių ir kolūkius. Pasak Sniečkaus, „klasytie draugai, kurie tiki buožių pažadais. Galbūt iš pradžių buožė dėl žmonių akių stengsis apsimesti. Bet anksčiau ar vėliau jo prigimtis išlįs. Gyvatė gali išsinerinti iš savo odos, bet nuodingų dantų ji nepameta. Kas patikėtų tuo, kad išsinerusi gyvatė jau nebepavojinga, tas skaudžiai nukentėtų“. Pabrėždamas, kad nevalia leisti buožėms pasidaryti kolūkių narius, jis taip pat paskelbė principą, kad už kolūkių nesėkmes veikiausiai atsakingi prisidengę buožės. Kiti suvažiavimo dalyviai buvo dar kerštingesni. Taigi Sniečkus aktyviai dalyvavo kampanijoje prieš buožes 1948 metų pabaigoje, kai jau turėjo žinoti, jog daugelis jų buvo ištremti ir kad kiti gyveno vargingomis sąly-

gomis. Savo kalbomis ir politika jis parengė dirvą 1949 metų tremimams, ir to nereikėtų už-miršti, kai girdime, kad Sniečkus išgelbėjo kai kuriuos žmones. Tame pačiame straipsnyje Glikas rašo, kad 1953 metais Sniečkus apgynė Justą Paleckį nuo grupės delegatų išpuolių. Šie delegatai, tarp jų Bronius Puš-nis, kaltino Paleckį bene baisiausia tu dienų nuodėme — liaudies priešų rehabilitavimu. Pasak Gliko, „baigiamajame žodyje Sniečkus visiems tiems juodašimtininkams davė triuškinantį atkirtį, motyvuodamas tuo, kad J. Paleckio veikla gerai vertina Stalinas. Matyt, tai buvo vienintelis argumentas, turis tada svorį, ir dėl to neturėtume apšaukti Sniečkaus stalinistu“. Taip dabar rašo Glikas. Susidaro kitoks vaizdas, perskačius *Tiesoje* paskelbtą istorikės Vandos Kašauskienės medžiagą apie Paleckį. Savo pratarėje ji gina Sniečką, bet jos skelbiami dokumentai kelia abejonių dėl Sniečkaus draugiškumo Paleck-iui. Pavyzdžiui, 1950 metų

lapkričio mėnesio plenumo Sniečkus kaltino Paleckį už tai, kad jis ne kartą nedemaskavo buržuazinių nacionalistų kėsulį aukštosiame mokyklose, gynė tariamai nuskriaustuosius, tremimų metu visą savo dėmesį sutelkė, kad nuo ištremimo apsaugotų kai kuriuos asmenis, ir santūriai laikėsi dėl pačių tremimų. 1952 metų rug-sėjo plenumo Sniečkus vėl puolė Paleckį, šį kartą dėl neteisingų pozicijų literatūros ir kultūros paveldėjimo klausimais, dėl to, kad taikstėsi su neteisingsiais pasisakymais prieš kolektyvizaciją. Sniečkus dar kaltino Paleckį naujojo himno kūrimo vilkinimu, esą jis stengėsi išlaikyti senąjį himną ar bent jo dvasią. Taigi, jei Sniečkus kartais gynė Paleckį, tai kitais atvejais jį negailestingai puolė. Gal priekaištai dėl netei-singų literatūrą pažiūrų nesu-kele Paleckiiu didelių pavojų, bet dėl išpuolių, kad jis nedemaska-vo buržuazinių nacionalistų, gy-ne liaudies priešų grupę, netin-kamai vertino tremimus, Palec-kis galėjo smarkiai nukentėti.

K. G.

Salvador Dali (1904-1989)

EDITA NAZARAITE

Sausio 23 dieną Ispanijoje po ilgą ir sunkios ligos mirė vienas iškiliausių šio amžiaus menininkų Salvador Dali. Žymiausias siurrealistinio meno kūrėjas išgyveno 84 metus.

Siurrealistinė Salvador Dali kūryba nesiribojo vien daile. Jis iliustravo šventąjį raštą, kūrė scenografiją, projektavo baldus ir juvelyrinius dirbinius, parašė knygas *Slaptasis Salvador Dali gyvenimas* ir *Užslėpti veidai*. Gimtajame mieste Figueras 84-erių metų dailininkas įkūrė Gala-Dali meno fondaciją, kuriai paskyrė 621 kūrinių.

Dali susizavėjo tapyba labai anksti, būdamas devynerių metų. Dailės mokslus baigė Madride, vėliau išvyko į Paryžių, kur aktyviai įsijungė į siurrealistų judėjimą. Prancūzų rašytojas Andre Breton rašė, jog visu savo spindesiu siurrealizmas įsikūnijo Dali asmenyje. Tačiau netrukus Dali buvo pašalintas iš siurrealistų judėjimo. Kai kam atrodė, kad jis buvo profašistinių pažiūrų, nors pats Dali mėgo tvirtinti, jog jis — monarchistas.

Iki siurrealistinio periodo Dali tapybos stilius keitėsi nuo realistinio iki kubistinio bei neoklasikinio. Bet greitai Dali išvystė išskirtinai savitą stilių. Būdamas geriausias šio laikotarpio piešėjas, jis sugebėjo sukurti beveik trijų matavimų tapybą su nepaprastu perspektyvos ir erdvės pajautimu. Nepriekaištingas amato įvaldymas leido dailininkui savo fantastinius regėjimus pateikti kaip nenuginčijamą tikrovę. Dali suvokė jį supantį pasaulį kaip iracionalų,

Salvador Dali

žiaurų, nesuvaldomą. Dailininkas ypač paveikė Freudo doktrina, ji stačiai apsidėjo mirties ir erotikos idėjomis, kurias jis meistriškai variavo savo gausioje kūryboje.

Išpūdingi Dali kūriniai visuomet vertinami labai prieštaringai. Juos kaltina natūralistiniu

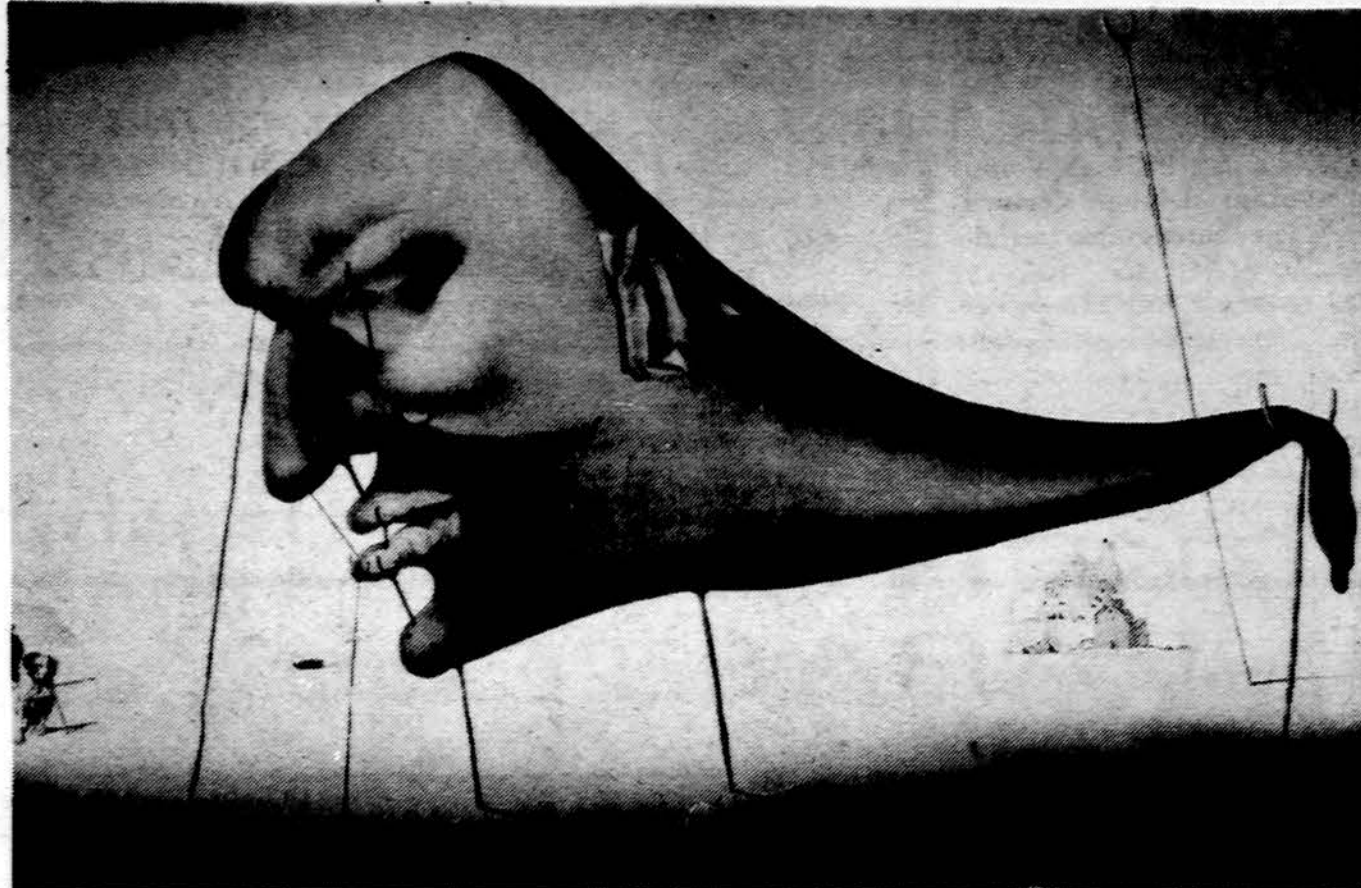
neskoningumu, nepadorumu, iškrypeliška ir beširdė pasaulėžiūra, ekshibicionizmu. Tačiau didis menas visada sulaukia aštrios reakcijos. Bet nei vienas kritikai nepavyko nuiegti spalvingos Salvador Dali tapybų vizijų traukos, jų išpūdingumo,

na ir, žinoma, nepavyko paveikti. Dali kūrybos gerbėjų ir ypač pirkėjų nuomonės. Po Picasso mirties Salvador Dali kūrinių tapo labiausiai perkami pasaulyje.

Tačiau ne tik Salvador Dali kūryba buvo šokiruojanti, bet ir visas jo gyvenimo būdas. Dailininkas ypač mėgo reklamą, nuolat pridurdamas, kad ir reklama jį mėgstanti. Vadino save genijum ir, galimas dalykas, buvo teisus. Nešiojo šauniai užriestus, išvaškuotus ūsus, kuriais, anot jo paties, jautęs kosmines vibracijas. Duodamas interviu, apsiuolindavo rūbus išvirkščia puse. Ištikima jo gyvenimo palydovė ir neabejotina įkvėpėja buvo rusų kilmės Gala Diacharova, su kuria dailininkas išgyveno 50 metų. Vaikų juodu neturėjo, nes Dali teigė, kad genijų vaikai paprastai būna tik apgailėtinos vidutinybės.

Nenurimstantis siurrealistas Salvadoras Dali netgi po savo mirties panūdavo būti ekstravagantišku. Amerikiečių meno kolekcionierius Reynolds Morse prasiitarė, jog Dali paliko 150 paslėptų drobių, kurios bus eksponuojamos po jo mirties. Morse tvirtina, kad meno kritikai bus dar kartą nustebinti, nes paskutiniai tapybos darbai atlikti visiškai nauju stiliumi. Šie kūriniai atspindi giliausius Dali išgyvenimus, stebint mylimos Galos mirtį, pasižymi žiaurumu. Tačiau yra spėliojama, kad tuos kūrinius galėjo nutapyti kas nors kitas, o Dali tik pasirašė. Paskutiniaisiais dailininko gyvenimo metais jį kamavo Parkinsono liga, jam drebėjo rankos.

Nepaisant ekstravagantiškos dailininko prigimties, prieštaringo jo kūrybos vertinimo, Salvador Dali lieka spalvingiausia šių laikų figūra meno pasaulyje.

Salvador Dali

Miegas, 1937
Aliejus ant drobės, 50 x 77

Dvasinis žmogaus siluetas šių dienų literatūroje

(Atkelta iš 1 psl.)

davo ketvirtąjo amžiaus atsisakymą, kad, Thomas Merton knygos *The Wisdom of the Desert* (Dykumos išmintis) žodžiais, išgirstų *verbum salutis* — išganymo žodį.

Vienatvės melodija aidai ir iš Milašiaus, ir iš Rilke, ir iš daugelio kitų gilių minties poetų žodžio. O poezija, Maritain *La Situation de la Poésie* (Poezijos situacija) teigimu, gimsta poeto sielai susitikus su tikrove. Joje, kaip sako *Filosofia dello Spirito* autorius Benedetto Croce, yra ir transcendentinis principas. Tačiau ir poezijoje, kaip ir prozos kūrinių personažo keliuose, pasigirsta ir gyvenamojo istorinio momento — jo minties ir dvasios aidai, kurie žmogaus žingsnius sudramatina, o egzistencinį rūpestį dar pagilina. Dramatiški žmogaus kelio žingsnių aidai, pereinami mistinė, metafizinė, religinė, unianimistinė plotmė, atsiskleidžia ir daugelio šių dienų prancūzų poetų — Jean Cayrol, Pierre Emmanuel, Claude Vigée, Luc Estang ir kitų žodyje, susijusiame ir su gūdžia

mūsų šimtmečio pasaulio vizija. Jame, sako J. Rousselot savo knygoje *Les Nouveaux Poètes Français*, atsispindi metafizinis nerimas, kuriame nugrimzdęs visas pasaulis. Ir tai liudija, kad poezija yra susijusi su epocha.

Giliu egzistenciniu rūpestiu ir metafiziniu ilgiesiu paženklintas ir mūsų poezijos pasaulio žmogaus kelias. Ir šis jo ilgesys čia nestoja. Jis, vingiuodamas tarp žemės ir dangaus, tarp šviesos ir tamsos, nudunda ir nuaidi į transcendentines tolumas. Kyla įsiiratskleidžia susimąstiusios pakelės ramunėlės ir smilgų šlamesio melodijomis iš Jurgio Baltrušaitio poezijos, pasigirsta ir Balio Sruogos „Milžino pauksmės“ Jogailos žingsniuose ir tėviškė, kurie pereina kelionės pas „Tėvą aukščiausiąjį“ plotmėn. Labai ryškus jis ir Vinco Mykoliaičio-Putino žmogaus kelyje, apokaliptiškai apraudojusio gyvuosius ir šaukusio mirusius „Vivos plango, mortuos voco“ — ir pagaliau pasukusio į amžino grožio plotus.

Toks pat žmogus, netelpantis žemės kelio ribose, yra ir vėlesni

mūsų poetų — Brazdžio, Mačernio, Jasmanto, Bradūno, Šlaito ir kai kurių kitų — žodyje, savo šviesa susisiekiame su anapusėmis tolumomis. Egzistencinis rūpestis ir metafizinis ilgesys aidai žingsniuose per pasaulį keliaujančio Brazdžio žmogaus, raudančio prie kryžkelės ir ištisų kryžiaus rankų pervedamo per nebūties bedugnę. Kyla jis ir iš daiktų gelmių Jasmanto žmogaus kelyje, kurio simbolinis pradus susilieja su jo reikšmės tolumomis. Anapusės tolumos ir nepraėjantieji prisiminimai, primenantys kiek O. V. Milašiaus poezijos sielą, nuosirdžiomis melodijomis atsiskleidžia ir Mačernio vizijose. Nesustoją žmogaus kelias čia ir Bradūno poezijoje. Jis susijungia su žeme, kurioje tebegyvi žingsnių aidai, kurie ja vaikščiojo. Elegiškomis praėjimo melodijomis aidai jis Šlaito poezijos pasaulyje.

Toks žmogus kelias. Kelias, vingiuojantis tarp žemės ir dangaus, tarp šviesos ir tamsos. Ir toks yra ir dvasinis jo veido siluetas, paženklintas giliu egzistenciniu rūpestiu, pareinančiu nuo jo situacijos pasaulyje. Pasaulyje, ypač šių dienų, kuriame, čekų rašytojo Milan Kundera

(Nukelta į 3 psl.)

Salvador Dali darbų muziejus Floridoje

ANTANAS VAIČIULAITIS

Šių metų sausio 23 dieną mirė ispanų dailininko Salvador Dali kūrinių turi šimtas su viršum muziejų įvairiuose pasaulio kraštuose. Tačiau daugiausia jų yra dviejuose tik jo darbas skirtuose muziejuose. Vienas jų yra Salvador Dali tėviškės miestelyje Figueras, Ispanijoje, neoliese nuo Prancūzijos sienos, o kitas — Saint Petersburg, Floridoje, prie gražios įlankos, arti universiteto ir okeanografijos instituto.

Kad Salvador Dali muziejus įsikūrė Floridoje, yra nuopelnas pramonininko Reynolds Morse iš Clevelando. Pirmą kartą šio ispano darbų jis pamatė 1942 metais, ir jį patraukė fantastiniai Dali vaizdai ir lyg sapne regėti geologiniai peizažai. Netrukus jis išsigijo pirmą jo paveikslą, ir taip

užsimezgė ilga juodviejų bičiulystė. Laikui bėgant, Morse supirko daugybę Salvador Dali tapybos, grafikos, skulptūros ir piešinių, visa tai sukrovęs pas save Clevelande ir dairdamasis, kur Amerikoje įsteigti Salvador Dali muziejų. Pagaliau apsisistojęs ties Saint Petersburgu, ir taip 1980 metų rudenį ten nuolatine vieta rado Morse rinkinius.

Muziejus apima šio dailininko kūrybą nuo 1914 metų ligi paskutinių laikų: turi 93 stambesnius Salvador Dali aliejinės tapybos darbus, apie du šimtus akvarelių ir piešinių, maždaug tūkstantį grafikos, be to — skulptūros ir kitų jo meno dalykų. Vienu metu neįmanoma tiek kūrinių išstatyti, tad muziejus juos kaitalioja.

Paveikslai šiame muziejuje atspindi tris Salvador Dali etapus. Pirmame nesunku pastebėti dar

kitų dailininkų braižą. Antras ir garsiausias yra siurrealistinis tarpsnis, kurio paveikslų ypač gausu Floridos muziejuje. Kai kurie iš jų yra siurrealizmo šedevrai, sakysim, „Pirmoji pavasario diena“: plyname lauke, gal pajūryje, sėdi ar stovi pavieniai žmonės, kurie tarp savęs, atrodo, neturi nieko bendro. Tolumoje įžvelgi ir smulkutes, Salvador Dali pamėgtas figūras — kažkur nueinas vyras su mažuliuku vaikeliu. Pradžioje tose klaidžiose perspektyvose ir mįslingame, kartais klaidingame fone su vienišomis uolomis jaučiama italo Chirico įtaka. Ilgainiui Dali siurrealizmas darė asmeniškėsnis, kai jis į savo meną įvedė tėviškos apylinkių peizažą. Tarpais ne tik jo paveikslai, bet ir pavadinimai yra siurrealistiški. Vienas jų turi tokį vardą: „Aš pats dešimties metų

amžiaus, kai buvau Žiogas Vaidas“. Mat Salvador Dali kažkodėl bijojo žiugų. Katalonijos gamta atsispindi ir jo miniatiūrinė tapyboje: visur ten aptiksim gimtųjų vietų pėdsakus. Tokius paveikslus jis tapė nuo 1932 iki 1945 metų, ir jie sudarė tirtą į klasikinių jo etapą, trukusį ligi senatvės.

Salvador Dali apie klasikinių stilių susimąstė 1941 metais. Būdamas atominio amžiaus šūnus, jis siurrealistinius regėjimus surišo su naujais, šių laikų simboliais ir ženklais, už savo atominę mistiką susilaukęs dar aštresnės kritikos negu anksčiau. Dailininkas buvo susirūpinęs dėl dejančia praraja tarp dabarties meno ir mokslo, ir savo religinio turinio drobėse jis davė suprastį, kad mokslas anaipol ne griaua tikėjimą, o jį sutvirtina. Ilmetus atsimetęs nuo Bažnyčios, po karo grįžo į ją, tapė religinius paveikslus ir buvo audiencijoje priimtas popiežiaus Pijaus XII.

Saint Petersburgo muziejuje iš Salvador Dali klasikinio tarpsnio akį patraukia trys didžiuliai darbai. Pirmas jų, sukurtas 1959 metais, pavadintas „Kristupas Kolumbas atranda Ameriką“. Paveiksle matome Kolumbą, iš laivo brendantį į krantą su aukštai iškelta vėliava, o joje Dievo Motina Marija, kuriai Dali suteikė savo žmonos rusės Galos bruožus. Aplinkui — ištisa giria vėliavų, kryžių ir simbolių bei ženklų. Pro visą tą gausybę galima įžiūrėti nukryžiuotą Kristų, regimą iš viršaus. Vienas toksai Nukryžiuotojo paveikslas yra Glasgow meno muziejuje Skotijoje. Panašiam Išganytojo pavaizdavimui Salvador Dali mintį paėmė iš švento Jono nuo Kryžiaus raštų.*

Antra didžiulė drobė pavadinta „Ekumeninė santarpyba“. Tarp

* Žiūr. Salvador Dali paveikslų re-produkciją šio Draugo kultūrinio priedo pirmajame puslapyje.

Salvador Dali

Pirmoji pavasario diena, 1929
Aliejus ir kolažas ant lentos, 49,5 x 64

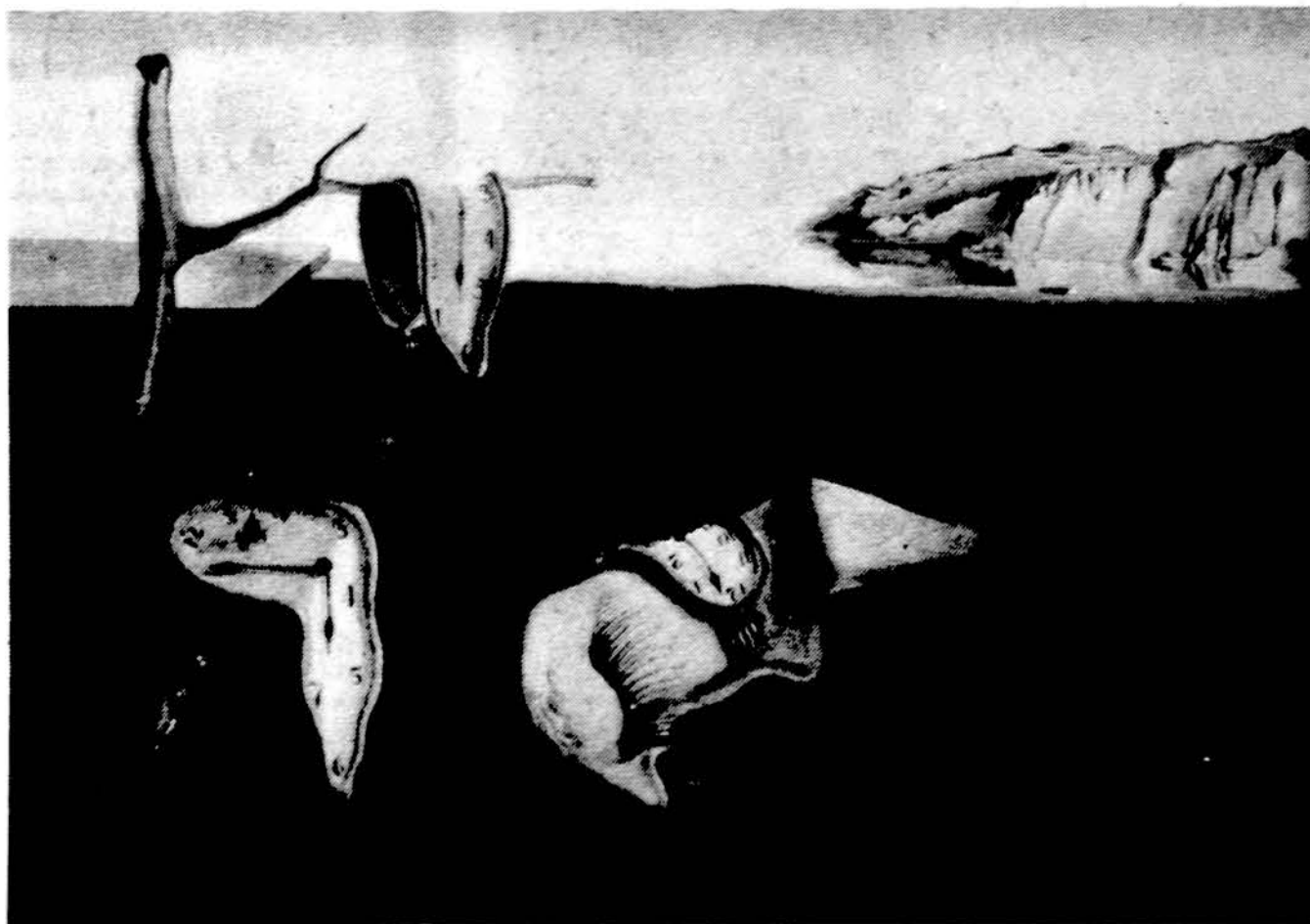
kitų dalykų Salvador Dali jon įterpė ir popiežiaus Jono XXIII vainikavimą. Šį paveikslą dailininkas tapė apie trejetą metų.

Trečio kūrinio vardas — „Toreadoras“. Čia Dali pasigauna naujų psichologinių išvėgimų ir savo pamėgtos priemonės — dvigubino: kai ta pati figūra turi dvi perspektyvas, lyg būtų dvilypė, — priklauso, iš kurio kampo tu į ją žiūri. Vienas toks dvilypės perspektyvos jo darbas, didžiulis paveikslas, kabo Figueras muziejuje, toje salėje, kur sausio 25 dieną buvo palaidotas Salvador Dali. Iš arti tame paveiksle tu matai dailininko žmoną Galą, o iš toli Abraham Lincoln. Kūrinio vardas — „Lin-

colnas Dali vizijoje“. Laidotuvių apeigose dalyvavo ir Saint Petersburgo muziejaus įkūrėjas Morse.

Ne vienam to muziejaus lankytoji gal bus neiškių vietų Salvador Dali kūriniuose, ir nėra ko stebėtis: pats dailininkas kartą prisipažino, kad ir jam patiam ne viskas aišku jo paveikluose. Šiaip ar taip, siurrealizmo mokykla darė įtakos, kurios atgarsių nesunku įžvelgti ir lietuvių literatūroje bei mene. Ilgai nesidairant, siurrealistinio dvelksmo ar net metodo būtų galima rasti Henriko Radausko, Alfonso Nykos-Niliūno, Antano Skėmos, Vytauto Bložės ir kitų knygų puslapiuose. Žinoma, kils

klausimas, ar jie tyčia mokėsi iš šios srovės. Aš pats nemanyčiau, kad taip. Bet tai galėjo jiems ateiti, jei taip galima išsireikšti, tiesiog iš oro, kadangi siurrealizmas buvo gerokai persmelkęs meninę atmosferą, kurią, nori nenori, rašytojai ir dailininkai tenka kvėpuoti. Tarp tų žmonių, kuriais savo laiku žavėjosi poetas Sigitas Geda, — Marijos Gimbutienės, Heideggerio, Milašiaus, švento Jono nuo Kryžiaus, Plotino ir kitų, — yra jo suminėtas ir Salvador Dali. Dėl pilnomo pažymėjimo, kad Marija Gimbutienė darė įtakos Lietuvoje savo „lietuvių mitologijos tyrinėjimais“ (žr. *Metmenys*, Nr. 55, p. 84).

Salvador Dali
Modernaus meno muziejus, New Yorkas

Atminties pastovumas
Aliejus ant drobės, 24,1 x 33

Aldona Stempužienė ir Jennifer Cochran „Margučio“ koncerte

Clevelando lietuviai pirmą kartą išgirdo solistę Jennifer Cochran-Luiza 1988 metų Verbių sekmadienį Dievo Motinos bažnyčioje surengtame religiniame koncerte, jai drauge su soliste Aldona Stempužiene atliekant duetus iš Pergolesi „Stabat Mater“. Praėjusių metų spalio 23 dieną abi solistės Clevelande atliko plačios apimties koncertą, kuris susilaukė plataus dėmesio ir teigiamo atgarsio. Po koncerto muzikos kritikas Vytautas Matulis *Dirvoje* rašė: „Šis koncertas buvo gražus dviejų muzikinių kartų bendradarbiavimas. Jennifer Cochran-Luiza Clevelando lietuvių visuomenei yra brangintinas radinys. Tikėkime, kad šis talentingų žmonių bendravimas tęsis ir toliau“.

Solistė Aldona Stempužienė, viena iškiliausių ir našiausių išeivijos lietuvių dainininkių, yra gerai pažįstama koncertų lankytojams. Netrukus ji dalyvaus Lietuvių operos antrajame Verdi operos „Trubadūrai“ pastatyme Chicagoje. Aldona Stempužienė yra įdainavusi keturias ilgo grojimo plokšteles.

Solistė Jennifer Cochran-Luiza yra trečios kartos lietuvaite. Jos mama Julianna Luizaite, baigus dainavimo mokslus, tapo soliste, o seneliai Alvina ir Petras Luizai ir proseneliai Julija ir Petras Salasevičiai buvo dideli dainos mėgėjai.

Jennifer Cochran-Luiza Clevelando Muzikos institute studijavo fleitą, o paskui pasirinko balso studijas. Institutą baigė 1986

Aldona Stempužienė

metais, gaudama operos ir teatro specialybės magistro laipsnį. Dabar reiškiasi profesiniuose muzikiniuose pastatymuose. Dainavo gerai įvertinta Bacho kūrinii „Gianni Schicci“, Vaughn Williams „Raiders to the Sea“, Wolf Ferrari „Secrets of Susanna“, Kurt Weil „Three Penny opera“ ir kt.

„Margutis“ rengia Aldonos Stempužienės (mezosopranas) ir Jennifer Cochran-Luiza (lyrinis sopranas) koncertą Jaunimo centre, Chicagoje. Solistės atliks lietuvių kompozitorių ir pasaulinio repertuaro solo dainų ir duetų programą. Akompanuos ir solo kūrinius atliks pianistas Mark George iš Clevelando.

p. ptr.

Jennifer Cochran-Luiza

Estijos vyrų choro gastrolės Šiaurės Amerikoje

Estų, mūsų bendro likimo kaimynų, spaudoje jau senokai rašoma apie Jungtinės Amerikos Valstybėse visą kovo mėnesį gastroluojantį iš Talino atvykusį RAM (Riiklik Akadeemiline Meeskoor) Valstybinį akademinių vyrų chora, kuris, žinovų nuomone, yra pasaulio geriausias choras. Taip mano ne tik estai, bet ir daugelis užsienio dainavimo bei muzikos ekspertų. Profesoriaus Gustav Ernesaks 1944 metais įsteigtas choras savo repertuare turi daugiau kaip 1.200 kūrinių. Repetuoja kasdien 6-8 valandas, šešias dienas savaitės, vienuolika mėnesių per metus. Kiekvienais metais choras turi daugiau kaip šimtą koncertų. Koncertuojama ne tik tėvynėje Estijoje, bet ir svetur. Choras yra koncertavęs įvairiose Sovietų Sąjungos miestuose, o taip pat Suomijoje, Vakarų Vokietijoje, Švedijoje, Italijoje ir Čekoslovakijoje. Visur choras susilaukė labai gerų įvertinimų.

Estijos Valstybinis akademinių vyrų choras jau seniai svajojo atvykti į Šiaurės Ameriką. Ankstyvesnį mėginimą, deja, baigėsi nepasisekimais. 1976 metais domisi Kazimiero Viktoro Banaičio, nuo kurio mirties nesenai sukako 25-eri metai, ir kitų išeivijos kompozitorių gyvenimo nuotrupomis ir kūrybos sąlygomis Vakaruose.

• Klaipėdoje šiais metais ruošiamas mokslinė konferencija, skirta lietuvių išeivijos chorų veiklos istorijai. Rengėjai ypač domisi Kazimiero Viktoro Banaičio, nuo kurio mirties nesenai sukako 25-eri metai, ir kitų išeivijos kompozitorių gyvenimo nuotrupomis ir kūrybos sąlygomis Vakaruose.

Estijos Valstybinis akademinių vyrų choras jau seniai svajojo atvykti į Šiaurės Ameriką. Ankstyvesnį mėginimą, deja, baigėsi nepasisekimais. 1976 metais domisi Kazimiero Viktoro Banaičio, nuo kurio mirties nesenai sukako 25-eri metai, ir kitų išeivijos kompozitorių gyvenimo nuotrupomis ir kūrybos sąlygomis Vakaruose.

Estijos Valstybinis akademinių vyrų choras jau seniai svajojo atvykti į Šiaurės Ameriką. Ankstyvesnį mėginimą, deja, baigėsi nepasisekimais. 1976 metais domisi Kazimiero Viktoro Banaičio, nuo kurio mirties nesenai sukako 25-eri metai, ir kitų išeivijos kompozitorių gyvenimo nuotrupomis ir kūrybos sąlygomis Vakaruose.

Šių metų kovo mėnesį Estijos Valstybinis akademinių vyrų choras lankosi JAV ir Kanadoje. Pirmasis koncertas bus kovo 6 dieną Cincinnati, Ohio. Kovo 7 dieną choras koncertuos Columbus, Ohio. Kovo 8 dieną Indianapolis, Indiana. Kovo 10 dieną atliks uždara koncertą Louisville, Kentucky, rengiamame JAV Choro dirigentų suvažiavime. O kovo 12 dieną choras koncertuos Chicagoje, Orchestra Hall, miesto centre. Kovo 14 dieną koncertas

Nuomonės ir pastabos

Kultūros taryba jau vykdo darbus

Vasario mėn. 18 d. *Draugo* kultūrinio priedo „Nuomonių ir pastabų“ skyriuje pasirodė ilgokas straipsnis apie naują JAV LB Kultūros tarybą. Antano Juodvalkio komentarai taikomi Daliai Kučienienei dėl jos vasario mėn. 4 d. *Draugo* kultūrinio priedo straipsnio, pristatančio naujos JAV LB Kultūros tarybos narius. Į p. Juodvalkio komentarus pati Kultūros taryba galės atsakyti. Tačiau informacijos dėlei reikėtų paminėti kai kuriuos jau iki šiol nuveiktus naujosios JAV LB Kultūros tarybos darbus bei projektus.

Anais laikais JAV LB Visuomeninių reikalų taryba paruošdavo kasetas Vasario 16-osios dienos proga, išsiuntinėjamas lietuvių radio valandėms, ir anglų kalba paruoštas kasetas pateikdavo angliskoms radio valandėms, su kuriomis buvo užmegzti ryšiai. Šiemet JAV LB Kultūros taryba sutiko tai padaryti. 22 minučių kasetė anglų kalba ir 7 minučių lietuvių kalba – jų darbų vaisius. Programoje tekstas ir muzika. Kasetė anglų kalba ypač sklandžiai sudaro informacijos derinį, kuris sukasi apie kūrėjus, veikiančius Sąjūdyje. Kasėtės žvelgia į Lietuvos įvykius, bet duoda ir istorinę perspektyvą. Kultūros taryba jau yra gavusi teigiamų komentarų iš radio valandėlių vadovų. Norintys gauti kasetę gali kreiptis į JAV LB būstinę. Bus stengiamasi prašymus patenkinti. Svetimo taryba jau yra užsiėmusi kasetas išsiuntinti lietuvininkų mokyklų vedėjams.

JAV LB Kultūros taryba jau tariasi su Muziku sąjunga dėl 1990 metais rengiamos Dainų šventės. Jau planuojama pridurti ir kitų kultūrinių įvykių prie Dainų šventės. Pvz., Chicago miesto įvyks Tarptautinis teatro festivalis. Gal pasiseks ir vėl lietuviams matyti teatralų iš Lietuvos. Tai Kultūros tarybos pastarnavimas lietuvių išeivijos visuomenei ir JAV-bių kultūros teatro mėgėjams. 1989 metų vasara galvojama suruošti chorvedžių studijų dienas Dainavoje. New Yorke veikiantis Arts

Williams, P.O. Box 68731, Indianapolis, Indiana 46268. Tel. (317)873-5799.

Estijos Valstybinis akademinių vyrų choras dainuoja aštuoniais balsais. Teigiama, kad choras prilygsta geram simfoniniam orkestrui. Kaimynai prašo talkos. Ateikime pasiklausyti.

P. Petrutis

Club Theatre su dideliu pasisekimu paruošė lietuvių poetų darbų pristatymą anglų kalba – „Lithuanian Poetry in Translation“. JAV LB Kultūros taryba svarsto to vieneto pasikvietimą į įvairias lietuvių kolonijas, pradedant, pvz., su Chicago.

Kultūrinių premijų šventė bus šių metų gegužės 20 dieną Chicagoje. Netrukus bus pranešti premijų laimėtojai dailės, teatro, mokslinio veikalo ir kitose srityse. Premijų laimėtojai – visi išeiviai lietuviai. Mokslinio veikalo jūrų komisija (dr. Tomas Remeikis, dr. Dalia Katiliūtė-Boydston, dr. Bronius Vaskelis) turėjo peržiūrėti 17 įteiktų veikalų! Premijų įteikimo šventė ir premijų paskyrimas yra Kultūros tarybos žinioje.

Ryšiai su Lietuva, ryšiai su JAV-ese gyvenančiais pabaltiečiais ir kitais amerikiečiais sudaro tik dalį Kultūros tarybos rūpesčių. Žinoma, kaip p. Juodvalkis minėjo, finansiniai rūpesčiai gali darbų įgyvendinimą apriboti. Tačiau JAV LB Krašto valdyba remia Kultūros tarybos užsimojimus; finansinė kontrolė Kultūros taryboje ir Krašto valdyboje yra pajėgiose rankose. Tiesa, dėl p. Juodvalkio paminėtų archyvų klausimo, reikėtų pažymėti, kad JAV LB Krašto valdybos posėdyje vasario mėn. 26 d. buvo aptartas Šokių ir Dainų švenčių rengimo komisijų archyvų sukupinimo ir pan.

Naujoji JAV LB Krašto valdyba, kaip ir Kultūros taryba, dirba įdomioje istorinėje kryžkelėje. Kiekvienas visuomenės narys turi savo nuomonių kaip darbus vykdyti. Svetimo taryba jau yra užsiėmusi kasetas išsiuntinti lietuvininkų mokyklų vedėjams.

• Ivar Ivask, estų poeto ir literatūros mokslininko. University of Oklahoma leidžiamo žurnalo *World Literature Today* redaktoriaus, naujas eilėraščių ciklas anglų kalba, pavadintas „Baltų elegijos“, buvo išspausdintas Estijos literatūriniam mėnraštyje *Looming* (Kūrimas), 1988 m. lapkričio mėn. numeryje. Į estų kalbą jį išvertė Ivasko jaunesnis kolega Paul-Eerik Rummo. Pirmasis „Baltų elegijų“ vertimas buvo į lenkų kalbą, paruoštas Česlovo Milošo ir išspausdintas Paryžiuje leidžiamame žurnale *Kultura*. „Baltų elegijų“ vertimai į latvių ir lietuvių kalbas planuojami išleisti dar šiais metais.

Ramunė Kubiliūtė

Dalios Sakaitės rečitalis New Yorke

Pianistė Dalia Sakaitė šiuo metu ruošiasi rečitaliui, kuris įvyks kovo 13 dieną, 7:30 v.v., New Yorke, Bargemusic salėje. Bargemusic yra įsikūrusi istorinėje Fulton kelto prieplaukoje prie East River upės, šalia Brooklyno tilto. Pianistės rečitalį rengia New Yorke pabaltiečių teatrinis kolektyvas Arts Club Theatre.

Šio rečitalio programoje Dalia Sakaitė skambins šiuos kūrinius: J. S. Bacho Prancūzišką suita Nr. 2 c-mol, BMV 813; Schuberto Liszto Gretchen prie ratelio ir Ave Maria; Prokofievo Sonata Nr. 4, op. 29; Schumanno Vaizdus iš vaikystės, op. 15; Stasio Šimkaus Scherzo; M. K. Čiurlinio Keturi preliudai, op. 7; Schulz-Evler Koncertines arabeskas Johann Strauss motyvais (Prie gražiojo, mėlynojo Dunajaus).

Jaunoji pianistė Dalia Marija Sakaitė gimė Clevelande. Muziką studijavo Vokietijoje, Hamburgo konservatorijoje, ir Cincinnati

konservatorijoje, kur įsigijo muzikos bakalauro laipsnį. New Yorke Manhattan Muzikos mokykloje pasiekė magistro laipsnį. Buvo gerai įvertinta Bacho kūrinių konkurse Washingtone ir American Music Scholarship varžybose Cincinnati. Pastarąjį dešimtmetį Dalia Sakaitė yra koncertavusi įvairiuose JAV miestuose, į savo rečitalių programas dažnai įjungdama lietuvių kompozitorių kūrinius. Būdamą muzikos programos vedėja New Yorke (Long Island) Portledge muzikos mokyklos vaikų klasėse, Dalia Sakaitė taip pat turi savo privačią piano studiją, kurioje lavina gausų skaičių mokinių.

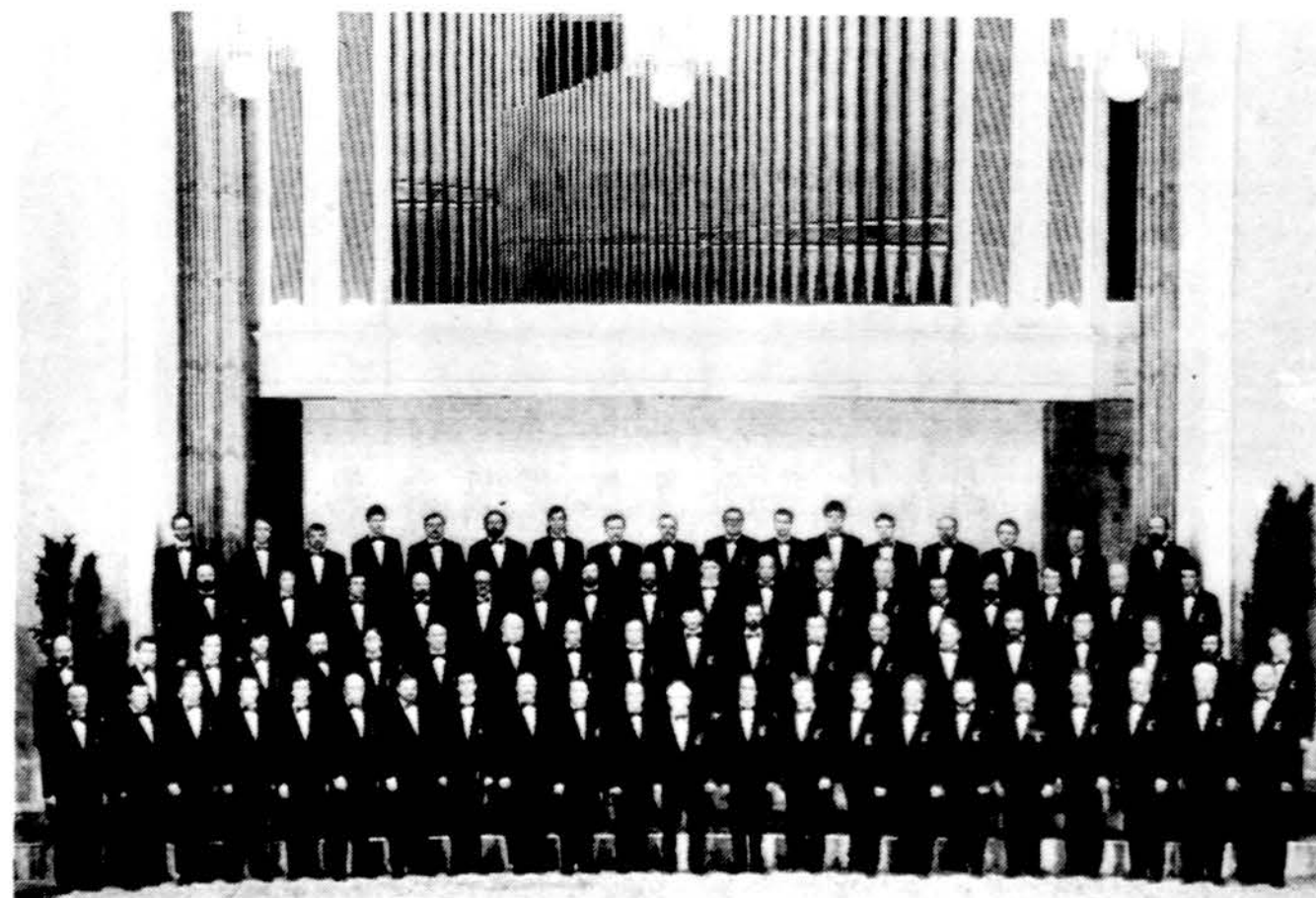
Rašydamas šiuose puslapiuose apie Dalios Sakaitės techniką ir jos muzikinį talentą (*Draugas*, 1986 m. gegužės mėn. 24 d.), pianistas dr. Saulius Cibas išskėlė menininkės techninius sugebėjimus ir kūrybišką kiekvieno atliekamo veikalo dvasios pajautimą: jos elegantišką frazavimą, tempo parinkimą, pagal kūrinių

pobūdį – skambinimo orumą ir architektūrinių detalių pabrėžimą arba greitį ir tikslumą, orkestrinę jėgą arba net, kur tinkama, išdykumo įvedimą. Pianistės patyrimas ir muzikinis jautrumas ypač atspindi ir jos rečitalių programos sudaryme – kūrinių prasmingai santykinai tarp savęs, naujai pradedamas tarsi kyla iš tos erdvės, kuri susidariusi po tik ką paskambinto. „Dalia Sakaitė“, užbaigia savo įvertinimą dr. Saulius Cibas, – tai pianistė, kuri savo siela ir techniniais sugebėjimais įrodo savo aukštą muzikinį lygį“.

• Klaipėdoje šiais metais ruošiamas mokslinė konferencija, skirta lietuvių išeivijos chorų veiklos istorijai. Rengėjai ypač domisi Kazimiero Viktoro Banaičio, nuo kurio mirties nesenai sukako 25-eri metai, ir kitų išeivijos kompozitorių gyvenimo nuotrupomis ir kūrybos sąlygomis Vakaruose.

Pianistė Dalia Sakaitė (trečia iš kairės), lankydama Lietuvoje 1987 metais, atliko du pianinio rečitalius. Čia matyti Trakuose: (iš kairės) P. Jansonaitė, Lietuvos Filharmonijos direktorius Algimantas Budrys, Dalia Sakaitė ir latvis dirigentas A. Jansons iš JAV-bių, kuris tuo laiku buvo pakviestas diriguoti Lietuvos simfoninį orkestrą.

Estijos Valstybinis akademinių vyrų choras (RAM)

Lietuvos dramaturgijos festivalio biuletenio „Atgaiva“ nauja medžiaga

Nuo 1988 m. gruodžio 10 iki 22 — dešimt dienų Šiauliuose vyko Lietuvių dramaturgijos festivalis. Jį organizavo naujasis Šiaulių dramos teatro vyriausiasis režisierius Gytis Padegimas. Šį kartą ne tik buvo rodomi nauji visų Lietuvos teatrų pastatymai. Rytais vyko svarstymai, kuriuose dalyvavo teatro ir literatūros kritikai, filosofai, rašytojai, kultūrologai. Vakaraus įprastu laiku buvo vaidinami spektakliai, o po jų — Šiaulių Mažajame teatre skaitoma poezija.

Dar viena šio festivalio naujovė — buvo leidžiamas laikraščio formato biuletenis *Atgaiva*. Jo išėjo keturi numeriai. Vakarus kol kas pasiekė tik trečiasis, kuriame esama — Lietuvos sąlygomis — ir retesnės medžiagos, vadinamų baltųjų dėmių užpildymo. Sprendžiant iš šio numerio, biuleteniuose buvo dalijamasi pirmaisiais įspūdžiais apie festivalio spektaklius. Paminėsime kelis: režisieriaus Gytio Padegimo pastatytą Vidmantės Jasukaitės „Žilviną“ (Šiaulių teatras), Valdo Kukulo ir Rimo Tumino teatrinį vaidinimą poeto Pauliaus Širvio gyvenimo motyvais iš pokario laikų „Čia nebus mirties“ (Valstybinis akademinis dramos teatras), Balio Sruogos „Baisioji naktis“ (Kauno Valstybinis dramos teatras).

Trečiajame biuletenio *Atgaiva* numeryje dramaturgas Kazys Saja, savo pjesės „Žemaičių piemu“ pastatymo proga, rašo apie Valančiaus pamokas, kurios dabar vėl gali praversti. Sajos žodžiais, šiame erskėčiuotame tautos kelyje šiandien. Jaunas dramaturgas Gediminas Jankus su giliu kartėliu svarsto Lietuvos teatro ir tautinės dramaturgijos padėtį. Savo straipsnyje jis rašo: „Išties pasiklydo lietuviškas teatras, ilgus metus lankstęsis konjunktūrai, kultūros valdininkams, jubiliejinėms iškilimėms, ideologinėms kampanijoms...“ Gediminas Jankus toliau pažymi, kad tautinės savimonės stoka, neslepimas tautinės kultūros niekinimas žlugdė lietuviško teatro idėją, vertė dramaturgus žaisti „aktualijomis“. Dabar vėlai pasikeitė. Kremliaus vėtrungės pasisuko. Nomenklatūra žlunga, proginiai, sąjunginės

Jonas Jurašas

ministerijos aprobuoti veikalai nebeturi paklausos. Ką daryti eiliniam režisieriui, pratusiam į „Maskvos bokštus“ žvalgytis? Dabar reikia, sukančius dantis, suklikti veidą į tautą... Gediminas Jankus įspėja saugotis pseudo-tautinių spektaklių, koketavimo tautine idėja... Šia idėja reikia gyventi — ir aktoriams, ir režisieriams. Autorius nori tikėti Lietuvos teatro atgimimu, su ta viltimi ir užbaigia savo jaunatviškai karštą straipsnį.

Trečiajame *Atgaivos* numeryje skelbiama ir viena kiek netikėta medžiaga, regis, nelengvai išvydusi dienos šviesą. Ji pavadinama „Išplėstas lapas. Kauno valstybinio dramos teatro idėja“. Kaip rašoma įžangoje, čia pateikiami archyviniai dokumentai, kurie byloja apie

Kauno dramos teatro vyriausiojo režisieriaus Jono Jurašo kūrybą ir jo likimą. Skelbiamos ištraukos iš šio teatro Meno tarybos protokolų (1967-1972), liudijančių apie Jono Jurašo spektaklių sumanymus, siekius ir kliūtis bei pasipriešinimą jo idėjoms. Keista (arba dėsninga), kad svarbiausieji protokolai, kurie akivaizdžiausiai bylotų apie cenzūros metodus, Meno tarybos narių apsidraudėliškumą, baime, kurie dokumentuoti spektaklių uždarymą — tie protokolai, pasirodo, dingę iš teatro archyvų (vargai su Kazio Sajos „Mamutų medžiokle“, Kultūros ministerijos įsakymas išbraukti spektaklį iš repertuaro; spektaklio „Bolševikai“ uždarymas; „Grasos namų“ peržiūra, reikalavimas visiškai pakeisti

spektaklio pabaigą; „Barboros Radvilaitės“ lemtinga peržiūra, kaltinimai nacionalizmu, religine mistika, per dideliu sudvasinimu ir kita). Dingęs iš Kauno teatro, Kultūros ministerijos ir *Literatūros ir meno* archyvų ir Jono Jurašo „Atviras laiškas“, už kurį jis buvo rytojaus dieną atleistas iš teatro meno vadovo pareigų. Laiško nuorašas — su keliomis stambiomis korektūros klaidomis — pagaliau surastas pas privatų asmenį, matyt, nusirašiusį jįėjusį per rankas. Dabar jis skelbiamas festivalio biuletenio *Atgaiva* trečiajame numeryje — pirmą kartą Lietuvos spaudoje po daugiau kaip 16 metų, kai jis buvo parašytas (1972 rugpjūčio 16) ir pasiųstas LTSR Kultūros ministerijai, Kauno dramos teatrui ir savitiraščiu *Literatūra ir menas*. Taip pat greta skelbiamas ir LTSR Kultūros ministro įsakymas Nr. 2-382 — atleisti iš einaujų pareigų vyriausiąjį režisierių Joną Jurašą „neužtikrinusį teatro idėjinio-meninio vadovavimo“.

Šią publikaciją parengė dabartinė Kauno dramos teatro literatūrinės dalies vedėja Vida Savičiūnaitė, parašiusi jautrią ir prasmingą įžangą. Joje autorė tarp kitko pažymi: „Suluošintas menininko J. Jurašo likimas — gėdos ženklas Lietuvos teatro istorijoje. Ar yra toks grimas, kuris panaikintų smurto randus mūsų tautos kultūros veide? Nedrįstu neigti, nes noriu tikėti. Nedrįstu teigti, nes jaučiu, kaip iki šiol mus veikia žmogiškumo išdavysčių genai. Todėl sakau — sunki ši kalba apie nubaustą brolių už jo nepaklusnumą ir už tai, kad jo siela buvo per didelė mūsų kišeni... Nepaprasta šita kalba. Todėl jos įžangą iš klausimų ir nerimo“.

amj

P.S. Pati Vidos Savičiūnaitės parengta publikacija — nors ir vienkartiniam festivalio biuletenyje — rodo, kad vis dėlto gerokai pasikeitė reikalai Lietuvoje per tuos 16 metų, praėjusius nuo Jono Jurašo „Atviro laiško“ parašymo. Tą patvirtina ir dar vienas faktas, kurį anksčiau sunkoka būtų buvę įsivaizduoti: tos pat LTSR Kultūros ministerijos oficialus kvietimas Jonui Jurašui pastatyti spektaklį Lietuvoje, datuotas praėjusių metų gruodžio 27 dieną. Ar šis kvietimas įgyvendinamas — parodys laikas.

amj

Lidija Šimkutė

Lidija Šimkutė-Pocienė (iš Adelaidės, Australijos) Verkių rūmuose, prie Vilniaus, kur ji skaitė savo poeziją, kaip ir daugelyje kitų Lietuvos vietovių, per savo viešnagę 1988 metais.

NEKINTANTI TIESA

Žaidžia žaibai
su šnaranciais vijokliais.

Mintys
kaip gladiatoriai
išeina kovon
į bauginančią areną.

Atsivėmęs balsas iš tolumų,
pervėrė tuštumą,
kur laikas sėlina slapčia
ir mintys raizgo beprasmybę.

Skyla vaizduotės žvilgsniai
į neužmirštiną klaidą
ant samonės pergamento,
kur nekintanti tiesa
suka amžiną ratą.

PAKLYDUSIOS AKYS

Balsų audinys
išlydi nebūties valandas.

Dūmų labirinte
palinkę vyrai
gurkšnoja vienvietės vyną.

Šimtaveidžiai keleiviai
dingsta perono sąmyšy.

Lango stiklas
atspindi
paklydusias akis.

MŪSŲ DALIA

Palangėje
linguojantys jacintai
raizgo raštą lubose.

Stalas,
užtiestas balta staltiese,
atmuša vaivorykštės spalvas.

Palinkę žiedai sugeria lietu,
nakties griausmui
numarinus žemę.

Likimas skaičiuoja mūsų kaltes
ir krauna į tuštumos lobį
daiktų paslaptis.

Išsekę žingsniai nebeatskamba gatvėmis.
Išsunkti žodžiai nebeatsaukia vardu.

Tik likus tyluma dalina savo dalią.

BADAS

Mes renkam ir renkam
žodžius be žado iš bado.

Surinkę,
vis kraunam į krūvą
krūvinus žodžius,
krentančius iš prakirstų lūpų
žodžius be žado iš bado.

Pasinėrę
paslapčių raizginyje,
vejame įtemptus siūlus
ir mezgame
apsaugos apsiaustus.

Kodėl mes tokie trapūs?
Kodėl mes jaučiam drebulį po šilta
saule?

METAMORFOZĖ

Baltas angelas priklaupė prie lovos.

Nakties anklodė pražydo juodai
prie peleninių plaukų.

Mintys kaip žvėrys drasko vidurius,
išvydę kuprotą šmėklą sapne.

Kažkas pažadino mane iš miego.
Kažkas paėmė ir vedė.

Mėnulio ranka perbraukė akis.
Mėnulio šviesa pridengė kūną.

Angelui užmigus,
ivyko metamorfozė
nakties tamsumoj.

Vaiduoklės pirštai perbėgo
dangaus kankles,
ieškantys paslaptingų stygų.

Musulmonai kovoja prieš modernią literatūrą

Salman Rushdie su savo knyga „The Satanic Verses“

Kas domisi literatūra, be abejo, atsimeina, kaip komunistų partijos ideologas Andrejus Ždanovas 1946 metais puolė Leningrade leidžiamus žurnalus *Zvezda* ir *Leningrad* ir rašytojus M. Zoščenką ir Achmatovą. Neturėdamas iš ko pragyventi, kadangi ir žmona buvo išmesta iš darbo, Zoščenka tada pradėjo verstis kurpius amatu.

Tas puolimas buvo iš centro duotas ženklas, kad ir kitur ra-

šytojai turi būti šokdinami. Tad ir Lietuvoje turbūt nebuvo likę buvęs žiauriausiai puolamas (pavyzdžiui, į miltus buvo sumalti Balys Sruoga už *Dievų mišką*, Kazys Boruta už *Baltaragio malūną* ir kiti).

Ždanovas anuomet buvo toks partiškai reikšmingas, kad ir Lietuvoje, rodos, ne vienas kolūkis gavo jo vardą. Tačiau šiuo metu Maskva nutarė, kad jo var-

du neturi būti vadinami joks miestas, kolūkis, gatvė ar įmonė, taigi jam atimama per prievartą visur segiota garbė.

Palyginimus mėgstantieji literatūrinio gyvenimo apžvalgininkai dabar primena anuos jau senokus įvykius Sovietų Sąjungoje, matydami, kas darosi musulmoniškoje pasaulyje. Pa-

grind tokiems samprotavimams jiems davė Londone gyvenančio indų kilmės rašytojo musulmono Salman Rushdie romaną *The Satanic Verses*. Rushdie prieš keletą metų yra laimėjęs Booker premiją už kitą romaną — *Night's Children*. Ten Indijos ir Pakistano valdantieji jis nepagailejo aštraus žodžio. O naujajame romane, kuris irgi buvo artimas kandidatui Bookeriui, jis pasirodė nusikaltęs savo bendratikiams, nes Pranašą pavaizdavo kaip žmogų ir neišryškino aiškiau skirtumo tarp gerio ir blogio. Todėl ta knyga jau uždrausta Indijoje, Egipte, Saudi Arabijoje, o Britanijos Bradfordo mieste, kuriame ketvirtadalis gyventojų jau sudaro musulmonai, suorganizuota didžiulė demonstracija, kurios metu buvo deginamas tasai Rushdie kūrinys. Demonstracija buvo organizuota ir prieš W. H. Smith knygynų tinklą, kuris, vengdamas galimų užpuolimų, išėmė knygą iš apyvartos, bet linkęs ir vėl pradėti pardavinėti, nes demonstracijos atkreipia dėmesį į prekę

— neblogo reklama.

Musulmonų draugija religinei tolerancijai skleisti net galvoja kreiptis į Britanijos teisimą, kad nuteistų Rushdie, kaip nusikaltusį rasizmu arba už piktžodžius.

Ryšium su ta istorija dėl *Satanic Verses* skelbiama ir kiti duomenys apie karingųjų musulmonų veiklą kultūros srityje. Egipte jau buvo uždraustas dabar Nobelio literatūros premiją gavusio Naguib Mahfouz romanų *The Children of our Alley*, kuris laikomas šėdėvu. Jordano romanistė Fadia A. Faguir, kurios knygos

Degantis bestseleris Bradfordo mieste, Anglijoje.

uždraustos Egipte, informuoja, kad musulmoniškoje kraštoje jau daug kur griežtėja cenzūra ir bauginimai rašytojų. Nawal El-Saadawi, Mahmoud Darwish ir keletas kitų žinomųjų arabų romanistų ir poetų yra uždrausti kaip heretikai daugelyje arabų kraštų. Saudi musulmonų grupė skleidžia sąrašą, kuriame surašyti 66 disidentiški arabų intelektualai, ir ji skelbia šventąjį karą modernizmui, kuriuo kaip tik „nusikalte“ tie draudžiamieji rašytojai, kaip anuomet Ždanovo vadovaujamiems partijos kirviams sovietinių kraštų rašytojai.

B. Kazimieraitis

• Ajatolai Chomeini pareikalavęs *The Satanic Verses* autorius Salman Rushdie galvos, rašytojui su Britanijos valdžios apsauga pasislėpus, o literatūriname pasaulyje kilus sąmyšiui (pvz., JAV du didžiausi knygynų tinklai — Waldenbooks ir B. Dalton Booksellers knygą išėmė iš apyvartos) — pastaroju metu šioje politinė tapusioje kontroversijoje pasisiūle tarpininkauti Sovietų Sąjunga.

Salvador Dali

Hitlerio enigma, 1937
Alijus ant medžio, 94 x 141

Žmogaus siluetas šių dienų literatūroje

(Atkelta iš 2 psl.)

romano *The Unbearable Lightness of Being* (Nepakeliamas būties lengvumas) žodžiais, viskas iš anksto atleidžiama ir viskas todėl ciniškai ir leidžiama.

Pasauly, kur

Ir tribulnuosius išdidžiai
Teisuosius smerkia

žmogūdžiai.

Ir kur begalinis pavergto, kankinamo ir valstybiniu mastu žudomo žmogaus šauksmas persmelkia dangų ir žemę. — Ir siek, kurios kančia spinduliuoja ir iš literatūrinio personažo veido.